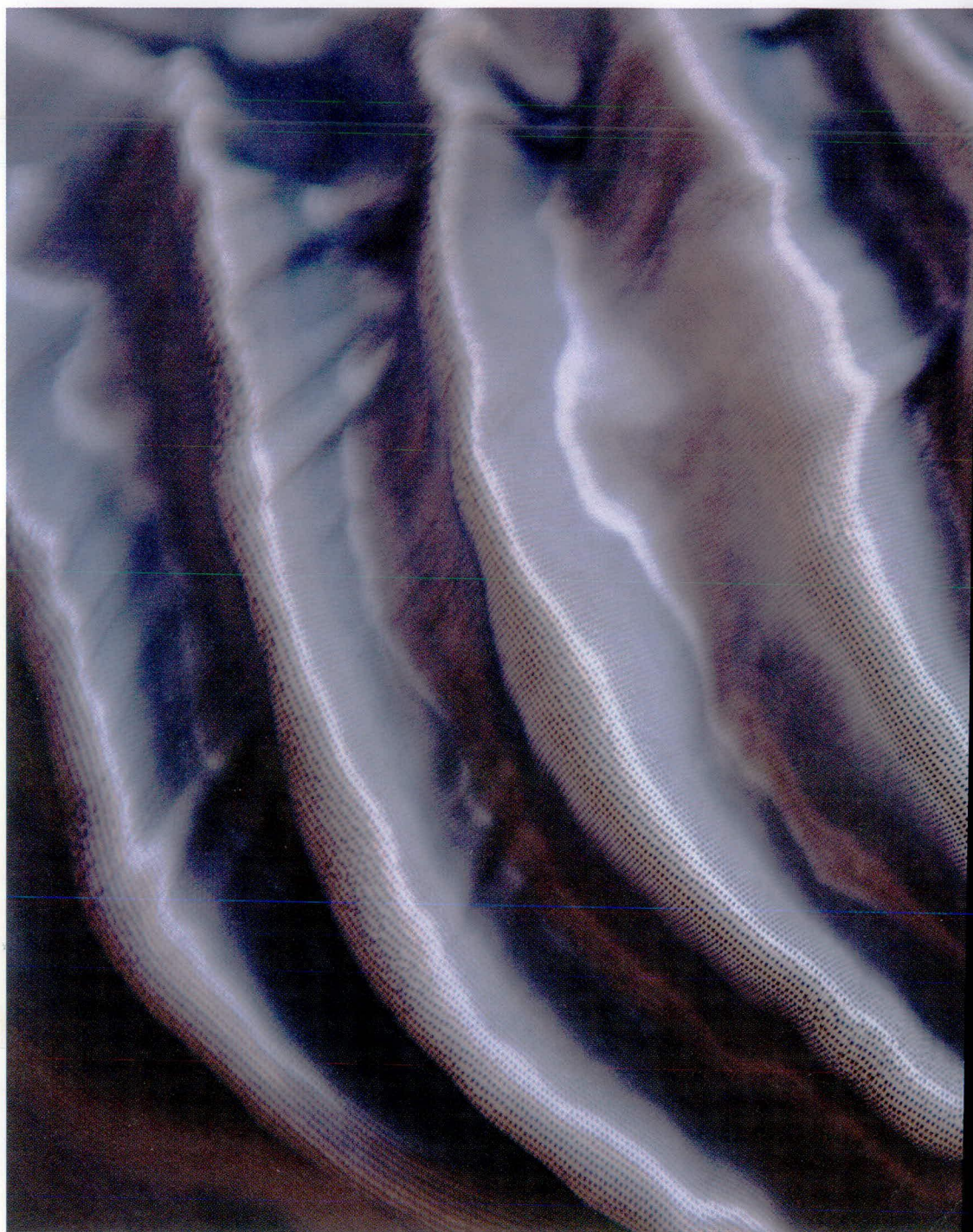
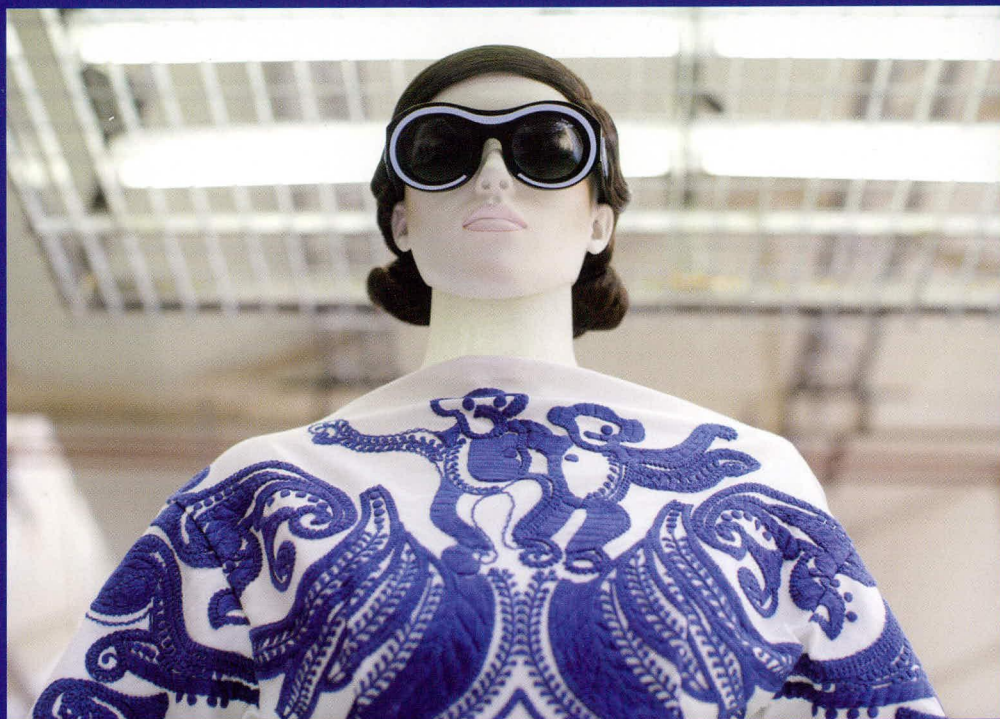

het
Nieuwe
Ambacht

Iris van Herpen
en haar inspiratie

ARNHEM MODE BIENNALE

Bezoek Arnhem Mode Biënnale,
's werelds grootste
culturele mode-evenement

Bezoek dit adembenemende modefestival!

Laat je meevoeren in de betoverende wereld van mode maar wees er snel bij: dit evenement is tot en met zondag 3 juli geopend.

Hoofdexpositie

AkzoNobel-terrein, Velperweg 76, 6824 BM Arnhem
maandag t/m woensdag 11.00 – 18.00
donderdag t/m zondag 11.00 – 20.00

De bus brengt u naar de verschillende biënnale locaties:
Lijn 3 richting Velp, lijn 7 richting Geitenkamp, lijn 26 richting Dieren, lijn 27, 29 richting Doetinchem station en lijn 44 richting Arnhem IJsseloord 2

Plan uw bezoek bij het VVV-kantoor, stationsplein 13 of via onze website

www.arnhemmodebiennale.com

het
Nieuwe
Ambacht

Ninke Bloemberg
Ida van Zijl

Iris van Herpen
en haar inspiratie

A woman with dramatic black eye makeup and a dark, fringed garment.

Voorwoord

Iris van Herpen is een zeldzaam talent. Zeldzaam, omdat echt talent zich van ander talent onderscheidt. Talent, omdat ze haar gebied van de mode en modevormgeving verder brengt. Zeldzaam, omdat het maar eens in de zoveel tijd voorkomt dat echt talent van zich laat spreken en zich openbaart door goed en boeiend werk te maken. Talent, omdat het meer is dan aangeleerd zijn: het is genetisch, deel van je mens-zijn.

Van Herpen is bescheiden en oprecht belangstellend voor de wereld om haar heen, die dan ook voor haar van veel betekenis is. Voor haar werk, maar ook voor haar persoonlijk. Bij Iris van Herpen zijn die twee zaken niet van elkaar te scheiden: al haar werk is uiterst persoonlijk. In de tentoonstelling *Het nieuwe ambacht* kan de museumbezoeker dicht bij dat persoonlijke komen, het is een uitnodiging van de ontwerpster haar via haar werk aan te raken.

Het Centraal Museum heeft in nauwe samenwerking met Iris van Herpen een keuze gemaakt uit de werken die zij de afgelopen vijf jaar tot stand heeft gebracht en toont aanvullend een selectie uit de eigen collecties Toegepaste Kunst en Vormgeving. Samen vertellen de objecten een verhaal dat zich afspeelt tussen letterlijke verbanden van vorm, kleur en motieven, maar ze zijn ook puur mooi om naar te kijken. De essentie is dat de bezoeker zich bewust wordt van het feit dat het voor Van Herpen draait om vakmanschap, zoals dat ook geldt voor de getoonde historische kunstwerken.

Het nieuwe ambacht is een tentoonstelling die nauw aansluit op de beleidslijn van het museum om de ogen van de kijker 'op steeltjes te zetten' en diens rol nadrukkelijker die van een actieve kijker te laten zijn. Dat actieve zit in de wijze waarop het proces van het maken van kunst en vormgeving voor het voetlicht wordt gebracht. In dit geval door te laten zien dat kunst en vormgeving uitnodigen tot ongekennde mogelijkheden van scheppen en vervaardigen.

De geest van de kunstenaar maakt dat dit proces uitstijgt boven een toepassing, een handvaardigheid. Het publiek is namelijk getuige van de genoemde 'ongekende mogelijkheden van scheppen en vervaardigen' door middel van *live performing* van een driedimensionale printtechniek die model staat voor Van Herpens recente ontwerpen. Een bijzonder stuk, dat speciaal voor het museum is ontworpen, staat in dit verband centraal. Hier wordt in de kern de basis gelegd voor een nieuwe ontwerptaal voor mode.

Het verwerven van de zo ontstane werken voor de verzameling Mode past naadloos in het actuele aankoopbeleid van het Centraal Museum. Aankopen voor deze collectie zijn in de regel vroeg van de maker gekocht en laten een multidisciplinaire benadering zien. Ze versterken daarmee de propositie van het Centraal Museum als experimenteel museum. De twee *Escapism looks* sluiten aan op de aankopen die het museum in 2010 deed uit Van Herpens collecties *Fragile Futurity* (2008), en *Mummification* (2009/2010). Het zijn allemaal autonome stukken die het modeontwerp ontstijgen. Ze komen er weliswaar uit voort, in mentaliteit en visie, maar voor mij persoonlijk ligt de uitvoering veel meer in de lijn van een beeldend kunstenaar als Alexander Calder. Niet letterlijk, eerder als afspiegeling van de resultaten van zijn levenslange zoektocht naar het evenwicht tussen stabiliteit en mobiliteit. Zoiets speelt bij Van Herpen ook. Elk ontwerp tot nu toe is los van de zwaartekracht van de mode, maar tegelijkertijd is er iets dat het aan de mode bindt. Wellicht de traditie? De kern van de tentoonstelling *Het nieuwe ambacht* is dat er voor de kijker nieuwe inzichten worden aangereikt. Over de grenzen van de mode, de vormgeving en de kunst heen. Met de collectie van het museum als ijkpunt op de culturele en artistieke horizon en de inventie van de werken van Iris van Herpen als lokkend perspectief.

Edwin Jacobs
Directeur Centraal Museum

Futuristische couture

In een relatief korte tijd heeft Iris van Herpen haar naam weten te vestigen binnen de Nederlandse modewereld. Haar manier van werken en materiaalgebruik zijn oorspronkelijk van aard en uitgesproken van karakter. Ze gebruikt leer, metaal, kunststof en andere materialen op een - voor een modevormgever - onconventionele wijze. Ondanks het vaak futuristische voorkomen van Van Herpens ontwerpen zijn ze stuk voor stuk met de hand gemaakt, zelfs als ze met de meest actuele technologie - via het *rapid prototyping*, ofwel het 3D printen - tot stand zijn gekomen. Vanwege het tijdrovende proces bestaan de collecties van Van Herpen slechts uit enkele stukken. Het onderscheidende karakter van haar bijzondere ontwerpen moet ook het prestigieuze Chambre Syndicale de La Couture hebben aangesproken, aangezien ze heel recent door de organisatie is gevraagd als gastlid toe te treden. Deze eer is slechts voor een selecte groep ontwerpers weggelegd en is een eerste stap naar de titel haute couturier. Momenteel mogen vijftien modehuizen, waaronder Chanel, Gaultier en Dior, deze titel officieel hanteren. Vanwege deze voordracht mag Van Herpen haar collectie tijdens de haute couture shows van de Parijse Fashion Week tonen.

Van Herpens voortdurende zoektocht naar vernieuwing en haar voorliefde voor handwerk diende als uitgangspunt voor de tentoonstelling *Het nieuwe ambacht*. Haar ontwerpen vormen de rode draad in de tentoonstelling: ze gaan nieuwe ontmoetingen aan met een belangrijke inspiratiebron of treffen juist bekenden uit eerdere samenwerkingsverbanden. De context van het werk van Van Herpen wordt verrijkt door dit te confronteren met objecten, die in een andere tijd op een vergelijkbare manier voor vernieuwingen stonden. Hiervoor heeft het Centraal Museum geput uit zijn eigen collectie Toegepaste Kunst, waarmee haar werk wordt geconfronteerd met vooruitstrevende of juist gedegen voorwerpen uit de 16de tot en met de 19de eeuw. De raakvlakken liggen op het gebied van materiaal, techniek of innovatie en plaatsen haar experimentele en vaak multidisciplinaire kwaliteiten in een historische context.

Iris van Herpen is een vertegenwoordiger van een nieuwe generatie, die de tijdgeest uitstekend illustreert. Tijdens haar opleiding aan de modeacademie ArtEZ in Arnhem, waar ze in 2006 afstudeerde, liep ze stage bij Alexander

McQueen en Claudy Jongstra. Al snel toonde ze haar collecties in Londen, Parijs en Tokio en waren haar ontwerpen te zien in toonaangevende bladen als *Dazed&Confused* en *Harpars Bazar*. In de acht collecties die ze tot nu toe heeft gerealiseerd, komt een uitgesproken, onderscheidende en eigenzinnige expressie naar voren. Elke collectie verbeeldt een eigen verhaal of droombeeld, waarvan het centrale thema verborgen ligt in de namen die ze eraan toekent, zoals *Fragile Futurity*, *Chemical Crows* en *Mummification*. Met *Mummification* heeft ze haar eigen wereld willen creëren, door oude technieken met hedendaagse materialen te combineren. Hiervoor heeft ze zich laten inspireren door de gewoonte van de Egyptenaren om het lichaam in te wikkelen. Van dit ritueel heeft ze haar eigen vertaling gemaakt door voor deze collectie leer te bewerken met verschillende technieken en er duizenden metalen 'oogjes' in te verwerken. Bij *Fragile Futurity* presenteerde ze een serie "mysterieuze en fragile nieuwe wezens, die zijn ontstaan door het combineren van benen met vleugels, een bronzen slangen huid of juist meterslang haar." Al deze collecties hebben een duidelijke Van Herpen signatuur. Ze kunnen het beste omschreven worden als futuristisch, sculpturaal en experimenteel. Het experimentele element zoekt ze doorgaans ook bij kunstenaars met wie ze samenwerkt, zoals Bart Hess. Hess heeft zowel het handwerk hoog staan, als het toepassen van ongebruikelijke materialen in zijn werk, wat onder meer leidde tot het ontwikkelen van een stof voor Van Herpens collectie *Radiation Invasion*. Aansluiting vond ze ook bij hoedenontwerpster Irene Bussemaker, die bijvoorbeeld een aantal dierachtige maskers voor haar vervaardigde. De ontwerpen van Van Herpen zijn doorgaans weinig draagbaar. Ze reflecteren haar visie op de wereld. Dit komt duidelijk naar voren in haar laatste collectie *Escapism*, die een verwijzing is naar wat ze omschrijft als "de verslaving van het constante vluchten uit de realiteit naar digitaal entertainment, iets dat vandaag de dag een belangrijk deel uit maakt van ieders wereld." In deze collectie zoekt ze de grens tussen de virtuele en de werkelijke wereld met als resultaat sublieme en bijna avatarachtige ontwerpen, uitgedrukt in grijs, zwart en wit. Als inspiratie dienden de sculpturale werken van de Amerikaanse kunstenaar Kris Kuksi, die haar aantrekken door de voorliefde voor het ongebruikelijke in combinatie met spirituele esthetiek die er uit spreekt. Het streven naar vernieuwing en verfijning bracht een aantal poëtische ontwerpen voort, zoals de witte jurk, die door middel van *selective laser sintering* tot stand is gekomen. De presentatie van haar collectie in Parijs had meer weg van een

performance dan van een reguliere modeshow, waarbij de modellen op de catwalk omgetoverd leken tot levende sculpturen. Voor *Escapism* ging ze een samenwerking aan met architect Daniel Widrig, hoedenontwerper Stephen Jones, architect Rem D. Koolhaas, tevens medeoprichter van het schoenenlabel United Nude, en het bedrijf MGX by Materialise. In het verlengde van de samenwerking met deze laatste heeft Van Herpen speciaal voor de tentoonstelling een nieuw ontwerp gemaakt door middel van het 3D printen. Dat deze techniek, die in de wereld van mode en design nog in de kinderschoenen staat, ongekende mogelijkheden biedt, blijkt uit de nieuwe vormtaal die Van Herpen hiermee weet te creëren. De weg wordt vrij gemaakt om mode naar een ander niveau te kunnen tillen. De continue zoektocht naar vernieuwing en het bundelen van krachten zijn tekenend voor de werkwijze van Van Herpen. Om deze reden begeben de ontwerpen zich vaak tussen verschillende disciplines. Haar werk is als gevolg hiervan niet alleen op de catwalk te vinden, maar ook bij dans- en operaproducties. Voor de voorstellingen *Synthetic Twin* en *Madame Butterfly* vroeg choreografe Nanine Linning haar om uiteenlopende kostuums te creëren. Hoewel beide makers het lichaam doorgaans op een verschillende manier inzetten, is de beweging van het lijf essentieel om expressie te geven aan hun ideeën. Het resultaat is zowel inhoudelijk als esthetisch indrukwekkend. De synergie van de crossovers is precies de lijn die aansluit bij de ingeslagen weg van het Centraal Museum, waarbij het onder meer een platform wil bieden voor jong aanstormend talent.

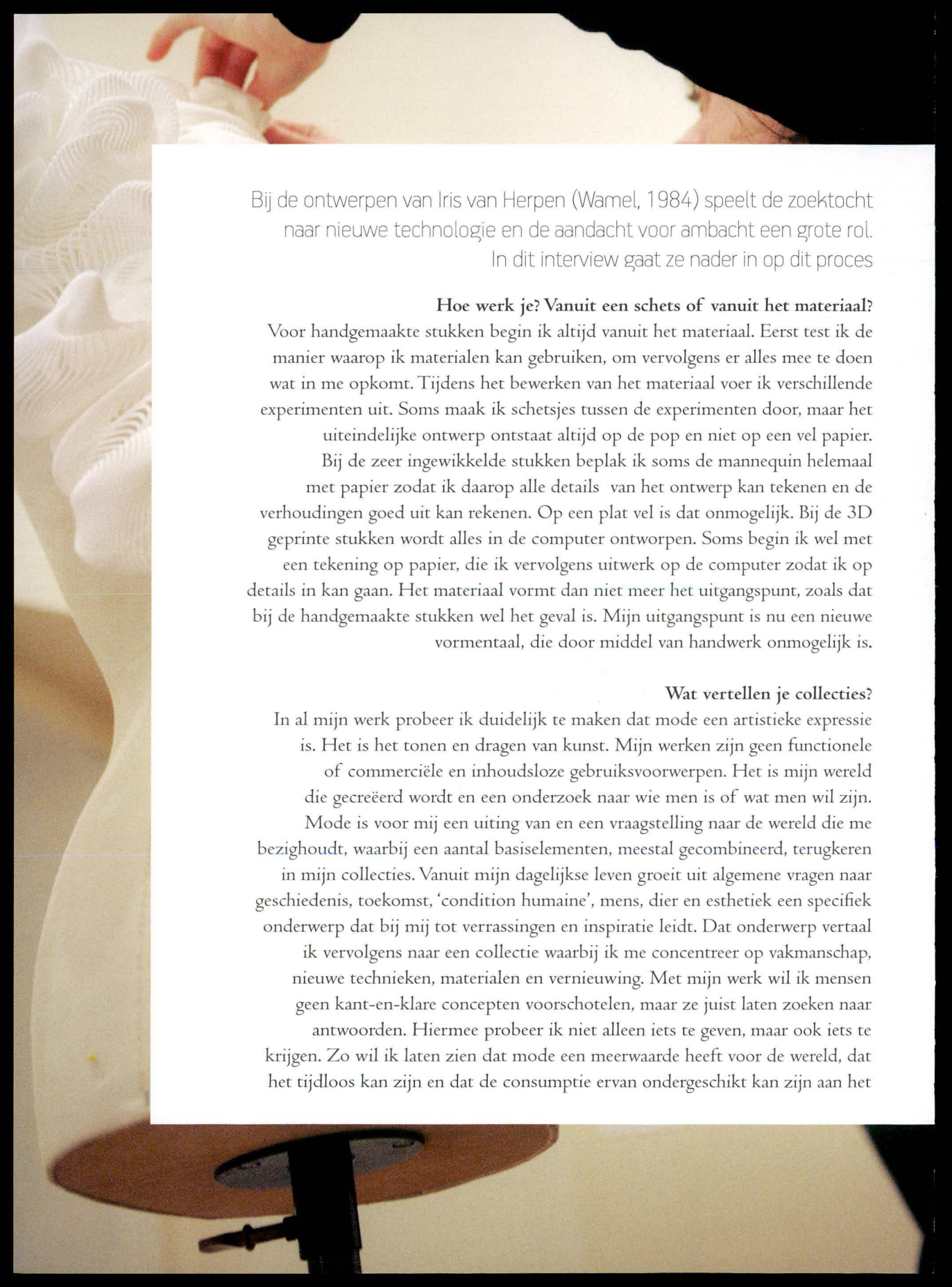
NB

RTRV

SIZE 41

Bij de ontwerpen van Iris van Herpen (Wamel, 1984) speelt de zoektocht naar nieuwe technologie en de aandacht voor ambacht een grote rol. In dit interview gaat ze nader in op dit proces

Hoe werk je? Vanuit een schets of vanuit het materiaal?

Voor handgemaakte stukken begin ik altijd vanuit het materiaal. Eerst test ik de manier waarop ik materialen kan gebruiken, om vervolgens er alles mee te doen wat in me opkomt. Tijdens het bewerken van het materiaal voer ik verschillende experimenten uit. Soms maak ik schetsjes tussen de experimenten door, maar het uiteindelijke ontwerp ontstaat altijd op de pop en niet op een vel papier.

Bij de zeer ingewikkelde stukken beplak ik soms de mannequin helemaal met papier zodat ik daarop alle details van het ontwerp kan tekenen en de verhoudingen goed uit kan rekenen. Op een plat vel is dat onmogelijk. Bij de 3D geprinte stukken wordt alles in de computer ontworpen. Soms begin ik wel met een tekening op papier, die ik vervolgens uitwerk op de computer zodat ik op details in kan gaan. Het materiaal vormt dan niet meer het uitgangspunt, zoals dat bij de handgemaakte stukken wel het geval is. Mijn uitgangspunt is nu een nieuwe vormtaal, die door middel van handwerk onmogelijk is.

Wat vertellen je collecties?

In al mijn werk probeer ik duidelijk te maken dat mode een artistieke expressie is. Het is het tonen en dragen van kunst. Mijn werken zijn geen functionele of commerciële en inhoudsloze gebruiksvoorwerpen. Het is mijn wereld die gecreëerd wordt en een onderzoek naar wie men is of wat men wil zijn.

Mode is voor mij een uiting van en een vraagstelling naar de wereld die me bezighoudt, waarbij een aantal basiselementen, meestal gecombineerd, terugkeren in mijn collecties. Vanuit mijn dagelijkse leven groeit uit algemene vragen naar geschiedenis, toekomst, 'condition humaine', mens, dier en esthetiek een specifiek onderwerp dat bij mij tot verrassingen en inspiratie leidt. Dat onderwerp vertaalt ik vervolgens naar een collectie waarbij ik me concentreer op vakmanschap, nieuwe technieken, materialen en vernieuwing. Met mijn werk wil ik mensen geen kant-en-klare concepten voorschotelen, maar ze juist laten zoeken naar antwoorden. Hiermee probeer ik niet alleen iets te geven, maar ook iets te krijgen. Zo wil ik laten zien dat mode een meerwaarde heeft voor de wereld, dat het tijdloos kan zijn en dat de consumptie ervan ondergeschikt kan zijn aan het

uitgangspunt. Het dragen van kleding kan een heel spannende en creërende vorm van zelfexpressie zijn. 'Vorm volgt functie' is een leus die ik niet onderschrijf. Integendeel, ik zoek naar vormen die het lichaam aanvullen en veranderen en daarmee ook de emotie. Beweging, zo essentieel aan en in het lichaam, is daarbij net zo belangrijk in mijn werk.

Wat wil je met je laatste collectie *Escapism* overbrengen?

De *Escapism* collectie gaat over de verslaving aan het vluchten uit de werkelijkheid, met de focus op de moderne verslaving aan digitaal entertainment, wat nu een belangrijk deel uitmaakt van ons dagelijks leven en dat alleen maar meer zal worden. De collectie is geïnspireerd op de uitvergrotingen en excessen die het digitale tijdperk met zich meebrengt, handig gepromoot door de media en gretig geslikt door het grote publiek. Een publiek dat zich al dan niet bewust welwillend overgeeft aan een verslavend escapisme van constant amusement.

Maar ook positieve manieren van escapisme, waar creativiteit, schepping, vrij denken en zorgeloosheid de belangrijkste onderdelen van zijn, heb ik in de collectie vertaald naar vorm en materiaal.

Vertel eens over de materialen en technieken die je toepast: hoe zoek je deze uit?

Ik speur veel op internet naar nieuwe materialen en nieuwe technieken die worden toegepast buiten de modewereld, zoals in architectuur en design, maar ook in de medische industrie. Hierbij zoek ik naar specialisten die me advies kunnen geven over een speciaal onderwerp, materiaal of techniek dat ik in mijn hoofd heb. Een dergelijk onderzoek maakt dat ik mezelf op de hoogte houd van wat er allemaal gaande is. Vervolgens bestel ik samples en doe ik allerlei proeven. Daarnaast ga ik op zoek naar mensen met wie ik samen kan werken, zoals de architect Daniel Widrig voor het 3D printen. De combinatie van handwerk en nieuwe technologie is voor mij cruciaal, omdat het een spanning geeft tussen de mogelijkheden van technologie en het overbodig worden van traditionele technieken. Een spanning die ik niet wil oplossen door alleen nog maar op hoogtechnologische manieren kleding te ontwerpen, maar die ik juist wil behouden door veel plaats in te ruimen voor handwerk. Het doorvoeren van handwerk zoals dat vroeger gedaan werd en het gebruiken van vernieuwende en uitzonderlijke materialen geeft me de mogelijkheid de geschiedenis en de toekomst van mode samen te laten smelten tot iets nieuws. Dit is een terugkerend thema in mijn werk.

Hoe zie je dit voor je?

Mijn interesse in rapid prototyping is te begrijpen vanuit mijn overtuiging dat mode in de toekomst gigantisch zal veranderen, op een manier die we ons nu nauwelijks voor kunnen stellen. In mijn ogen zal mode deels los komen te staan van stof en vervangen worden door andere (bijvoorbeeld vloeibare) materialen.

Kleding zal ook steeds meer functies krijgen dan alleen het bedekken van het lichaam, het warm te houden of mooi te maken. Misschien komt er zelfs kleding die meevloeit met het lichaam. Veel van mijn fantasieën zijn nu nog niet direct uitvoerbaar, maar in mijn concepten laat ik ze wel doorschemeren om mensen over de toekomst van mode na te laten denken en ze misschien zelfs nieuwe inzichten te geven. Ik geloof niet in een wereld waarin alles door technologie werkt. In de mode hebben techniek en ambacht elkaar nodig. Ik hoop dat ze nog veel meer samen zullen komen en vooral naast elkaar zullen blijven bestaan.

Wie of wat vormen een bron van inspiratie voor je?

Kunstenaars die me inspireren zijn bijvoorbeeld Kris Kuksi, Michael Hansmeyer, Chris Cunningham, Ian Miller en heel veel anderen. Daarnaast verschaft muziek mij energie en emotie. Ik vertaal het niet direct in mijn werk, maar het is wel essentieel voor mij om te kunnen ontwerpen en werken. Verder zijn mensen, het lichaam en de beweging ervan de basis van mijn werk en haal ik mijn inspiratie uit alles wat er om me heen gebeurt. Of door wat ik zie, juist niet zie, wil zien en begrijpen.

Wat geven de samenwerkingsverbanden je?

Inspiratie, energie, nieuwe manieren van kijken, denken en reageren. Ook geeft het me nieuwe inzichten en mogelijkheden, juist met de nieuwe technieken en materialen, waarvan ik het wiel zelf niet kan uitvinden, maar waar ik wel mijn inspiratie, vormtaal en hersenkronkels op af kan laten gaan.

Waarom koos je mode als discipline?

Ik hou van kunst, maar ik heb de beperking van het lichaam nodig; mode dus. De draagster brengt mijn kleding tot leven, mijn kleding draagt bij aan haar uitstraling; benadrukt wie ze is, showt persoonlijkheid. Het is een wisselwerking. De vrouw in mijn werk geeft een personificatie, dus leven, kracht en emotie, aan mijn werk.

Wat is je ambitie?

Samen met anderen mode weer terug te brengen naar een waardevol product, door op zoek te gaan naar nieuwe vormen, materialen en technieken binnen het modegebied. Het terugdringen van de massaproductie, seizoensmode en kinderarbeid is ook een factor om zodoende meer 'uit de mode' te halen.

Hoe herken je een Iris van Herpen? Wat is je signatuur?

Mijn ontwerpen zijn herkenbaar aan een gedetailleerde vormtaal die misschien het best omschreven kan worden als organisch futurisme. Het is uitgevoerd in nieuwe technieken en materialen, gecombineerd met heel veel geduld en aandacht voor oude handwerktechnieken; het samengaan van techniek en ambacht. Mijn persoonlijke ervaring en emotie in het maken van de stukken is zichtbaar, bijna voelbaar in het eindresultaat. De levendigheid van een ontwerp dat met veel aandacht met de hand is gemaakt probeer ik ook door te voeren en over te brengen in de 3D geprinte stukken, door me af te zetten tegen de gebruikelijke digitale vormtaal die meestal uit de computer komt bij architectuur en design.

Wat is in jouw ogen het belangrijkste dat je met de tentoonstelling

Het nieuwe ambacht wilt laten zien?

De expositie laat voor mij de overeenkomsten en verschillen zien van moderne kunst, mode en design van vandaag de dag in de context van het verleden; het laat zien hoe ambacht, techniek en materiaal aan het veranderen zijn. Het is interessant te zien hoe verschillende disciplines elkaar steeds meer overlappen en elkaar inspireren op een steeds globaler niveau.

Heb je een favoriet object uit de collectie van het Centraal Museum?

Het hand gemaakte leerbehang, het zou mooi zijn als die techniek weer terug zou komen in de binnenhuisarchitectuur van nu.

Het nieuwe ambacht

Eeuwenlang is de kwaliteit van sier- en gebruiksvoorwerpen gemeten naar de kostbaarheid van het materiaal, de mate van vakmanschap en de originaliteit van de vorm. Een enkele uitzondering daargelaten was dat laatste het minst belangrijk.

In de 20ste eeuw voltrok zich een fascinerende omwenteling in het denken over en het waarderen van gebruiksvoorwerpen. De industrialisatie zette een proces in gang waarbij vakmanschap irrelevant werd en de democratisering van de maatschappij stimuleerde de interesse voor het massaproduct. Uniciteit werd een irrelevante, zelfs verwerpelijke categorie. Wat overbleef was de inventiviteit van de ontwerper. In de moralistische agenda van het Modernisme moest die inventiviteit

zich vooral richten op immateriële zaken met als resultaat ornamentloze, functionele gebouwen en gebruiksvoorwerpen. Nederland is een van de landen waar deze manier van denken in brede lagen is geaccepteerd. Het Ikea-gehalte van

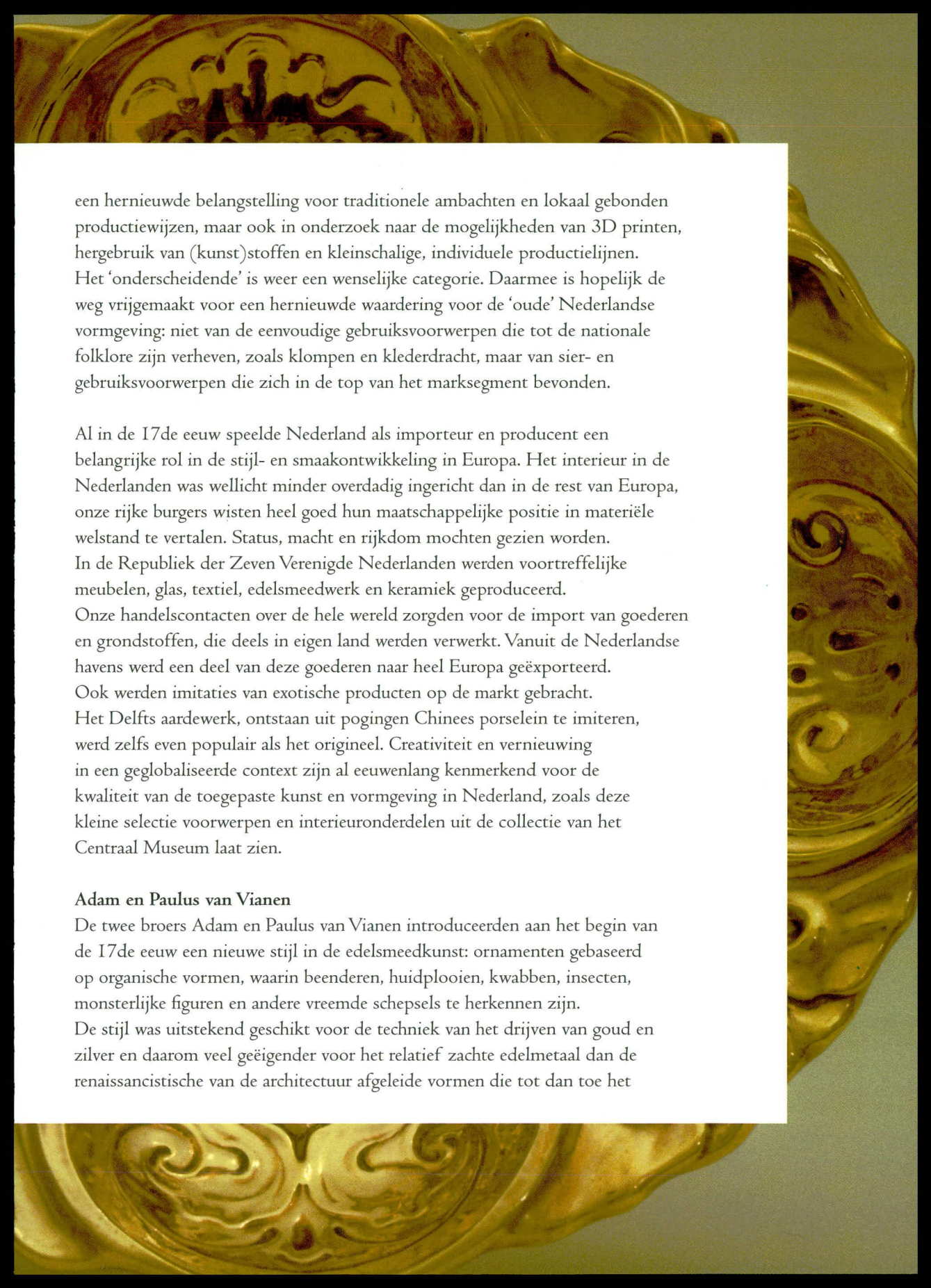
Nederlandse interieurs is aanmerkelijk hoger dan in de ons omringende landen als Engeland, Duitsland, België en Frankrijk. Wij vinden dat wij een 'goede smaak'

hebben en wij vinden ook, daarin gesterkt door buitenlandse historici, dat deze eenvoud bij ons volkskarakter hoort.

Het bleek en blijkt niet zo eenvoudig dit geloof af te zweren. De eerste kritische geluiden over het Modernisme dateren al van de jaren '80 en waren vooral gericht tegen de bloedeloze vormtaal en de nadelen van massaproductie.

In de Nederlandse architectuur kreeg deze beweging nauwelijks voet aan de grond, meer succes hadden de Nederlandse vormgevers. Begin jaren '90 breekt een aantal van hen door op het internationale podium onder de noemer Droog Design. Wat deze vormgevers gemeen hebben is een conceptuele benadering van vormgeving. Het idee is belangrijk en dat idee exploreert meer lagen dan het functionalistische uitgangspunt. Droog Design veroorzaakte een schok.

De breuk met de langzamerhand traditioneel geworden minimalistische moderne vormgeving was zo groot, dat andere aspecten buiten schot bleven. Van de drie eerder genoemde aspecten - materiaal, vakmanschap en inventiviteit - maakte in feite alleen inventiviteit een vernieuwing door. Nog steeds lieten ontwerpers zich nauwelijks inspireren door (nieuwe) materialen en technieken en hun belangstelling om daarin als vakman te excelleren is vrijwel non-existent. Twintig jaar later begint zich daarin een kentering af te tekenen. Dat uit zich in

een hernieuwde belangstelling voor traditionele ambachten en lokaal gebonden productiewijzen, maar ook in onderzoek naar de mogelijkheden van 3D printen, hergebruik van (kunst)stoffen en kleinschalige, individuele productielijnen. Het 'onderscheidende' is weer een wenselijke categorie. Daarmee is hopelijk de weg vrijgemaakt voor een hernieuwde waardering voor de 'oude' Nederlandse vormgeving: niet van de eenvoudige gebruiksvoorwerpen die tot de nationale folklore zijn verheven, zoals klompen en klederdracht, maar van sier- en gebruiksvoorwerpen die zich in de top van het marktsegment bevonden.

Al in de 17de eeuw speelde Nederland als importeur en producent een belangrijke rol in de stijl- en smaakontwikkeling in Europa. Het interieur in de Nederlanden was wellicht minder overdadig ingericht dan in de rest van Europa, onze rijke burgers wisten heel goed hun maatschappelijke positie in materiële welstand te vertalen. Status, macht en rijkdom mochten gezien worden. In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werden voortreffelijke meubelen, glas, textiel, edelsmeedwerk en keramiek geproduceerd. Onze handelscontacten over de hele wereld zorgden voor de import van goederen en grondstoffen, die deels in eigen land werden verwerkt. Vanuit de Nederlandse havens werd een deel van deze goederen naar heel Europa geëxporteerd. Ook werden imitaties van exotische producten op de markt gebracht. Het Delfts aardewerk, ontstaan uit pogingen Chinees porselein te imiteren, werd zelfs even populair als het origineel. Creativiteit en vernieuwing in een geglobaliseerde context zijn al eeuwenlang kenmerkend voor de kwaliteit van de toegepaste kunst en vormgeving in Nederland, zoals deze kleine selectie voorwerpen en interieuronderdelen uit de collectie van het Centraal Museum laat zien.

Adam en Paulus van Vianen

De twee broers Adam en Paulus van Vianen introduceerden aan het begin van de 17de eeuw een nieuwe stijl in de edelsmeedkunst: ornamenten gebaseerd op organische vormen, waarin beenderen, huidplooiën, kwabben, insecten, monsterlijke figuren en andere vreemde schepsels te herkennen zijn. De stijl was uitstekend geschikt voor de techniek van het drijven van goud en zilver en daarom veel geëigender voor het relatief zachte edelmetaal dan de renaissancistische van de architectuur afgeleide vormen die tot dan toe het

vaatwerk van goud en zilver sierde. De Van Vianens combineerden dit grillige ornament met voorstellingen uit de klassieke mythologie, naar de natuur getekende landschappen en realistische genrevoorstellingen. Hun werk hoort feitelijk thuis in de categorie beeldende kunst. Zij waren geen van tweeën lid van het gilde, wat in die tijd nagenoeg verplicht was om het vak van edelsmid uit te mogen oefenen en signeerden hun werk als beeldend kunstenaars met naam en datum. Technisch hoort hun werk tot de absolute top. Het is vaak nauwelijks voor te stellen dat deze sculpturale stukken uit een platte plaat edelmetaal zijn gedreven.

Goudleerbehang uit 1700-1725

Goudleer is oorspronkelijk afkomstig uit Noord-Afrika en werd via Spanje in Nederland geïntroduceerd. De ondergrond is van kalfsleer waarop met bladzilver patronen zijn aangebracht, een gele vernis zorg voor de gouden kleur. In Nederland start de eigen productie in het begin van de 17de eeuw. Door met een stempel reliëfs in het leer te drukken wordt het licht nog beter gereflecteerd.

Goudleer zou langzamerhand de tapijten gaan vervangen die in de rijkere interieurs meestal de wanden bedekten.

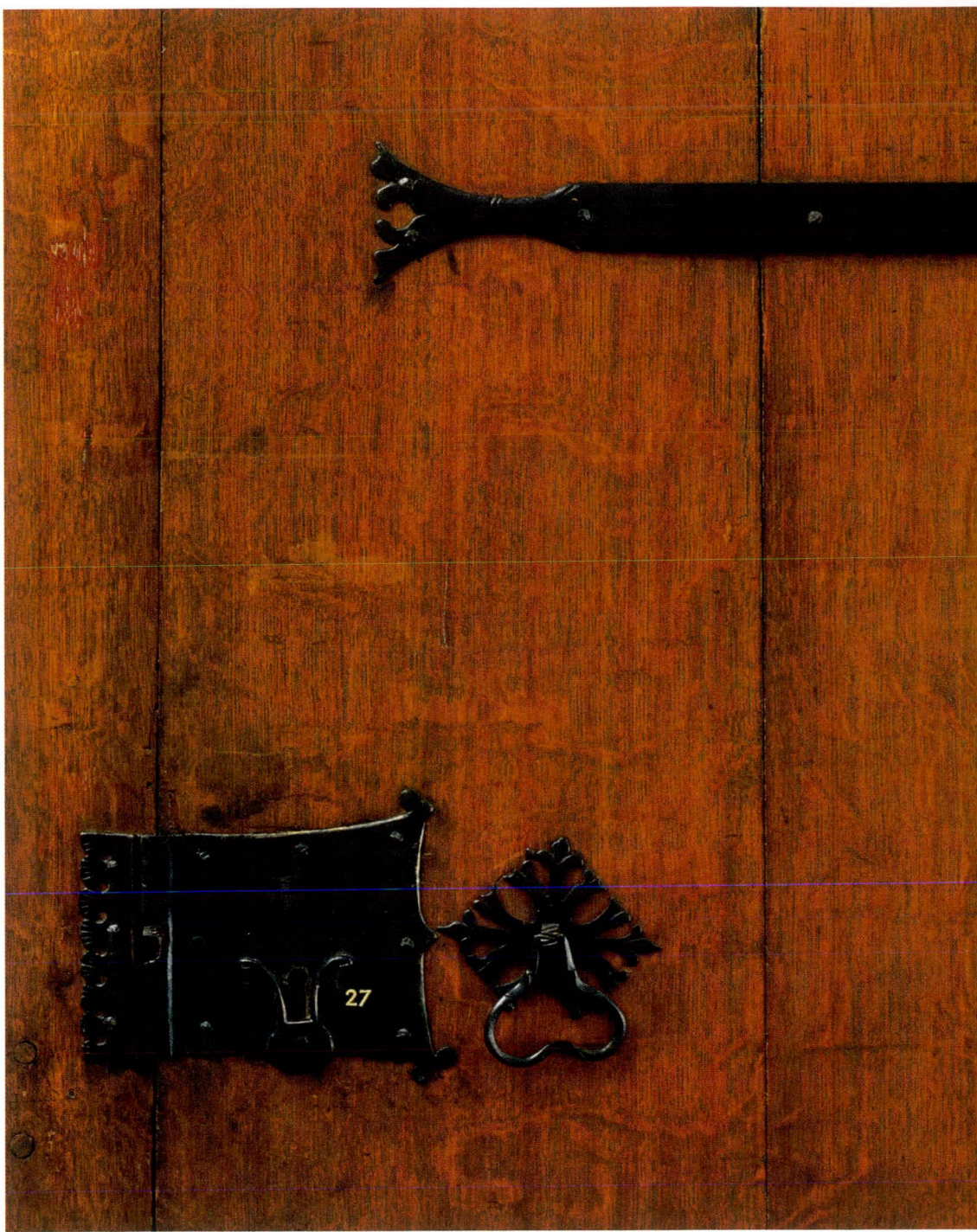
Boekenkast van C.A. Lion Cachet

Exotische houtsoorten werden uit de hele wereld geïmporteerd naar Nederland.

In de 17de eeuw was ebbenhout bijzonder populair als versiering voor eikenhouten kasten. Later werd de hele eikenhouten kern van een kast bekleed met fineer van dure houtsoorten. Deze boekenkast uit het begin van de 20ste eeuw is gefineerd met coromandelhout en ingelegd met ivoor, de glasruitjes zijn gevat in wit, zwart en groen geëmailleerd koper. In de decoratie zijn de wapenschilden van bekende boekdrukkers opgenomen en vier beroemde kathedralen.

Bovendien heeft de beeldhouwer Mendez da Costa kleine figuurtjes op de stijlen aangebracht. Lion Cachet was een van de laatste en een van de weinige vormgevers die zulke luxueuze objecten ontwierp.

Kris Kuksi

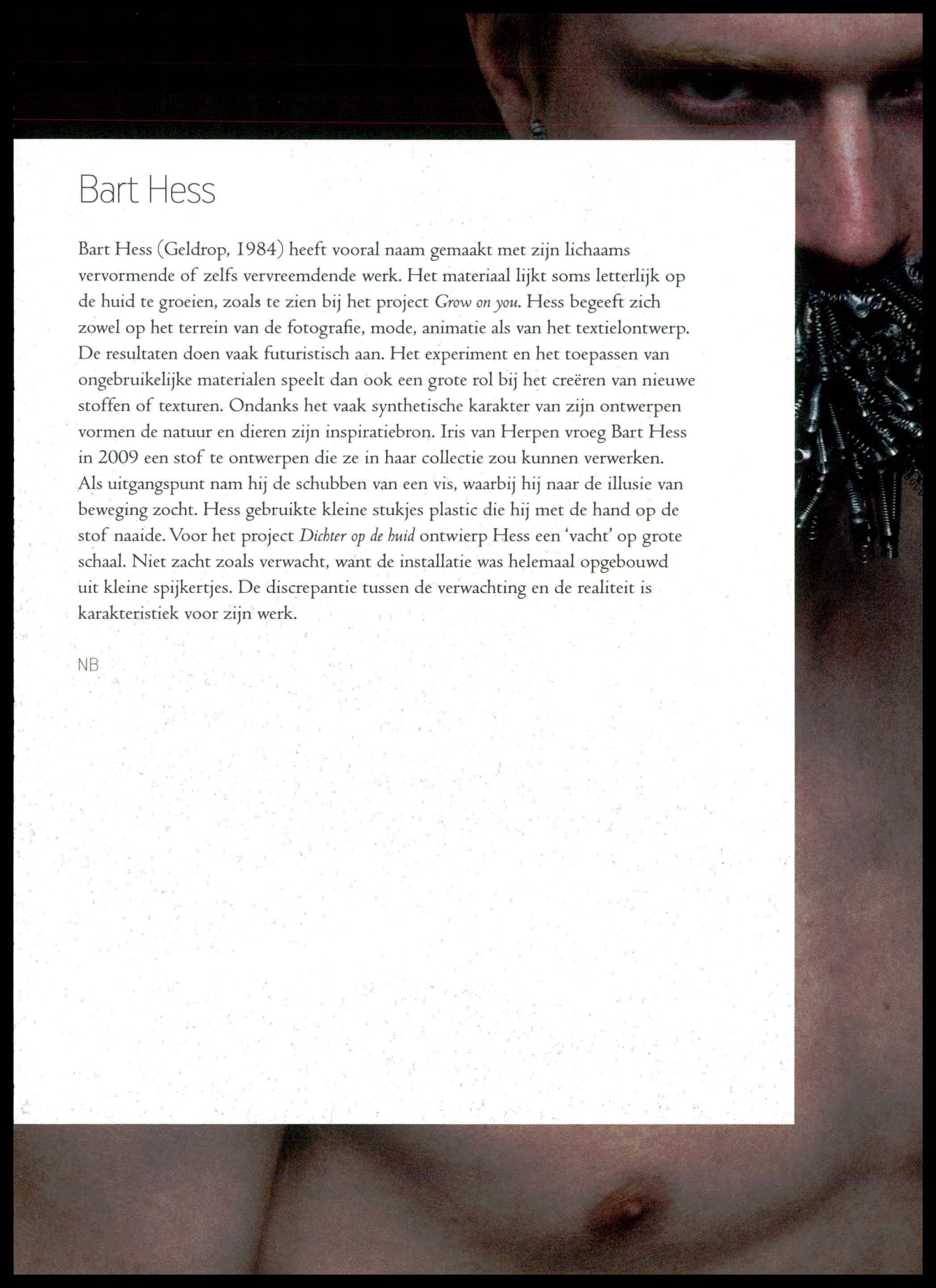
Het werk van Kris Kuksi (Springfield Missouri, Verenigde Staten, 1973) grijpt direct aan. Zijn sculpturen onderscheiden zich als ingewikkelde en nauwgezette kunstwerken die intrigeren door zowel de letterlijke als de inhoudelijke gelaagdheid. Het zijn handgemaakte driedimensionale barokke collages, samengesteld uit duizenden losse partjes (van afval of speelgoed) die hij verzamelt, bewerkt, manipuleert om tenslotte samen te brengen tot een nieuw ensemble. Ieder werk bevat een verwijzing naar de opkomst en ondergang van de beschaving en de mogelijke toekomst(en) van de mensheid. Het is een reactie op zijn gevoel dat de moderne wereld gedreven wordt door hebzucht en materialisme.

Door middel van stereotypes creëert hij zowel een comfortabel gevoel als onbehagen. Elke sculptuur is zo rijk aan details, dat er tal van kleine verhaaltjes ontstaan, die veelal een ironische of humoristische boodschap hebben.

NB

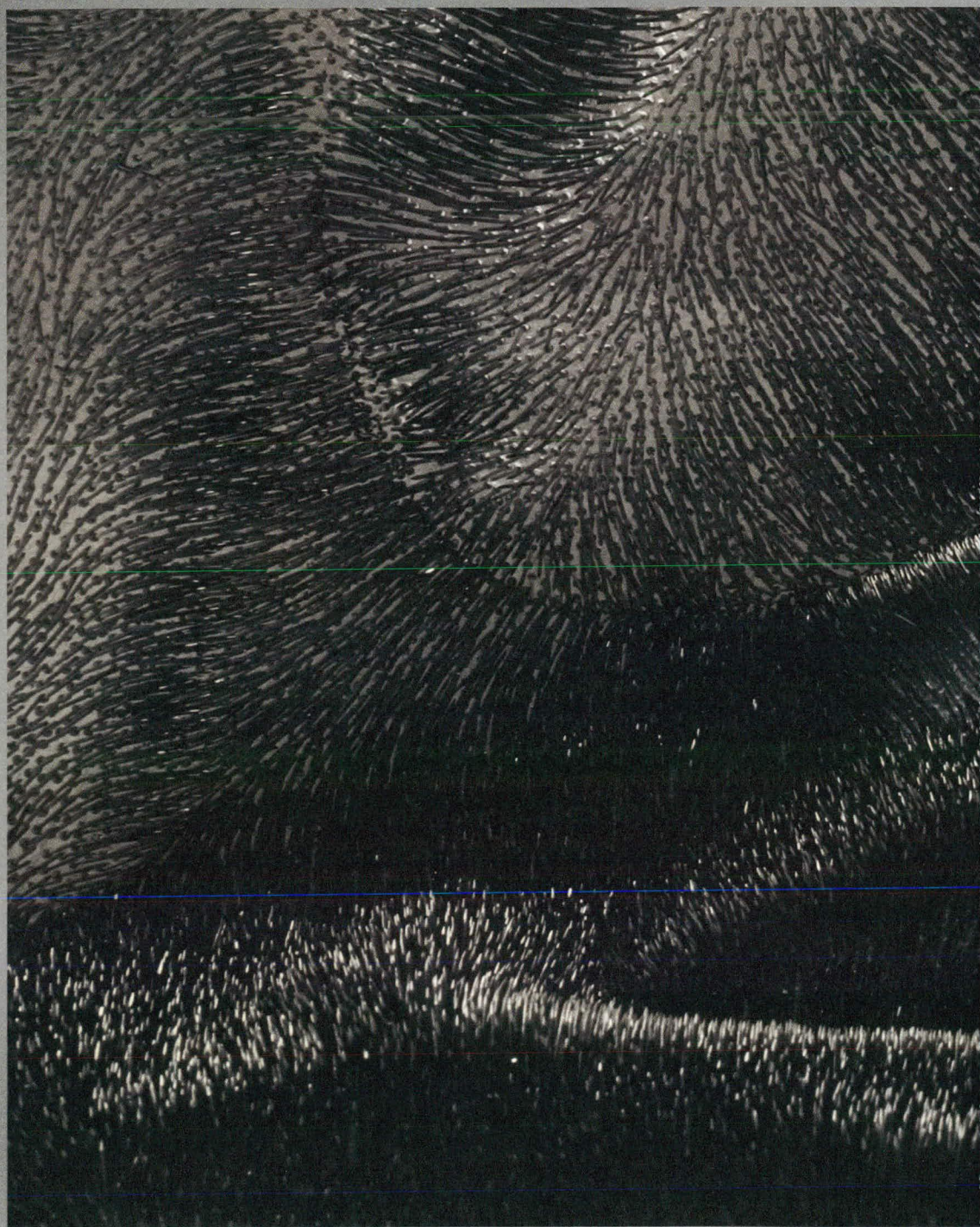

Bart Hess

Bart Hess (Geldrop, 1984) heeft vooral naam gemaakt met zijn lichaams vervormende of zelfs vervreemdende werk. Het materiaal lijkt soms letterlijk op de huid te groeien, zoals te zien bij het project *Grow on you*. Hess begeeft zich zowel op het terrein van de fotografie, mode, animatie als van het textielontwerp. De resultaten doen vaak futuristisch aan. Het experiment en het toepassen van ongebruikelijke materialen speelt dan ook een grote rol bij het creëren van nieuwe stoffen of texturen. Ondanks het vaak synthetische karakter van zijn ontwerpen vormen de natuur en dieren zijn inspiratiebron. Iris van Herpen vroeg Bart Hess in 2009 een stof te ontwerpen die ze in haar collectie zou kunnen verwerken. Als uitgangspunt nam hij de schubben van een vis, waarbij hij naar de illusie van beweging zocht. Hess gebruikte kleine stukjes plastic die hij met de hand op de stof naaide. Voor het project *Dichter op de huid* ontwierp Hess een 'nacht' op grote schaal. Niet zacht zoals verwacht, want de installatie was helemaal opgebouwd uit kleine spijkertjes. De discrepantie tussen de verwachting en de realiteit is karakteristiek voor zijn werk.

NB

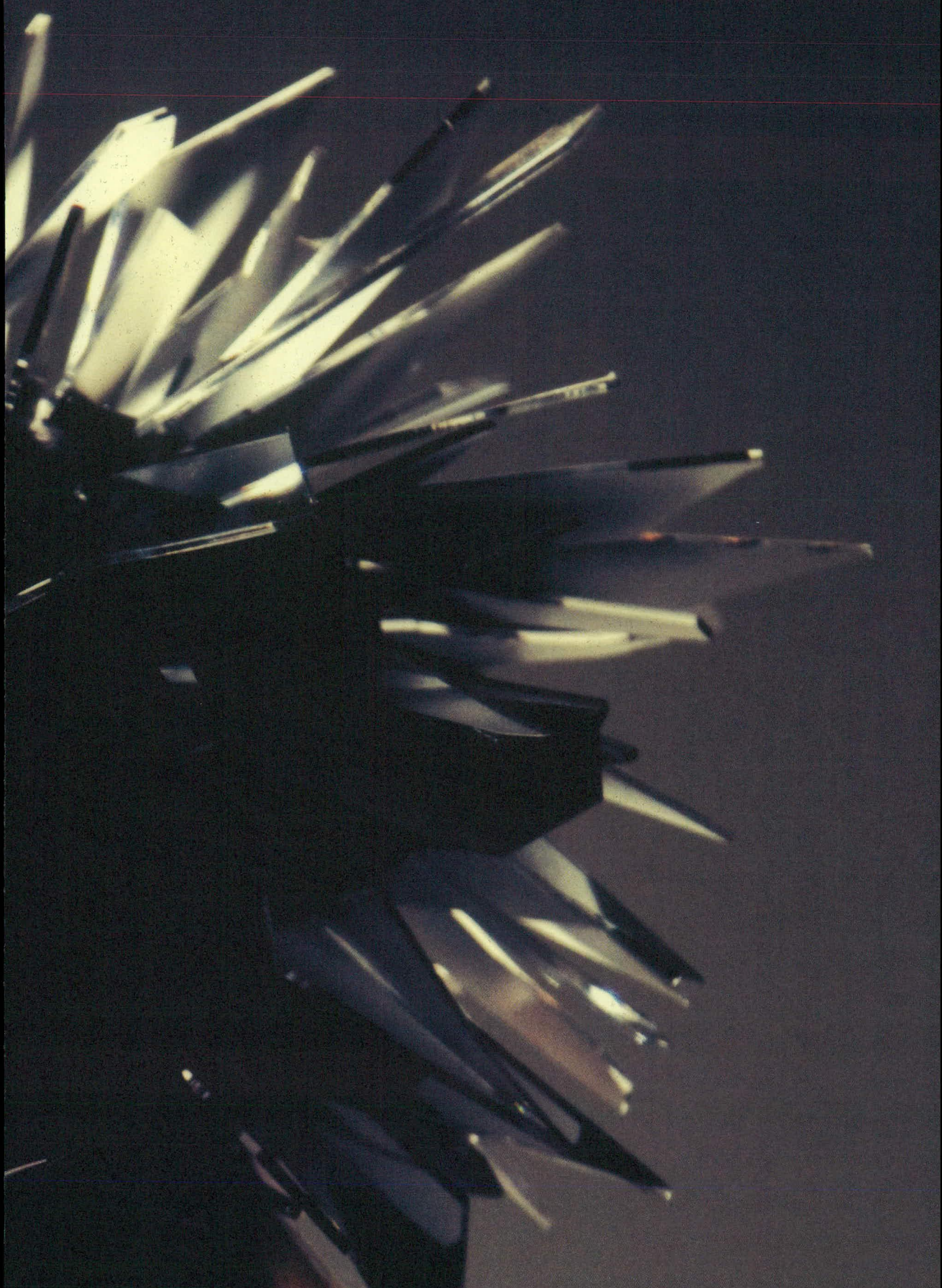
Stephen Jones

Al ruim dertig jaar zorgt hoedenontwerper Stephen Jones (Cheshire, 1957) voor de finishing touch bij de collecties van de grootste namen uit de internationale modewereld, zoals Christian Dior, Comme des Garçons, Jean Paul Gaultier, Claude Montana en Marc Jacobs. Jones maakt echter ook hoeden voor het Britse koningshuis. Onlangs is Iris van Herpen aan deze grootheden toegevoegd.

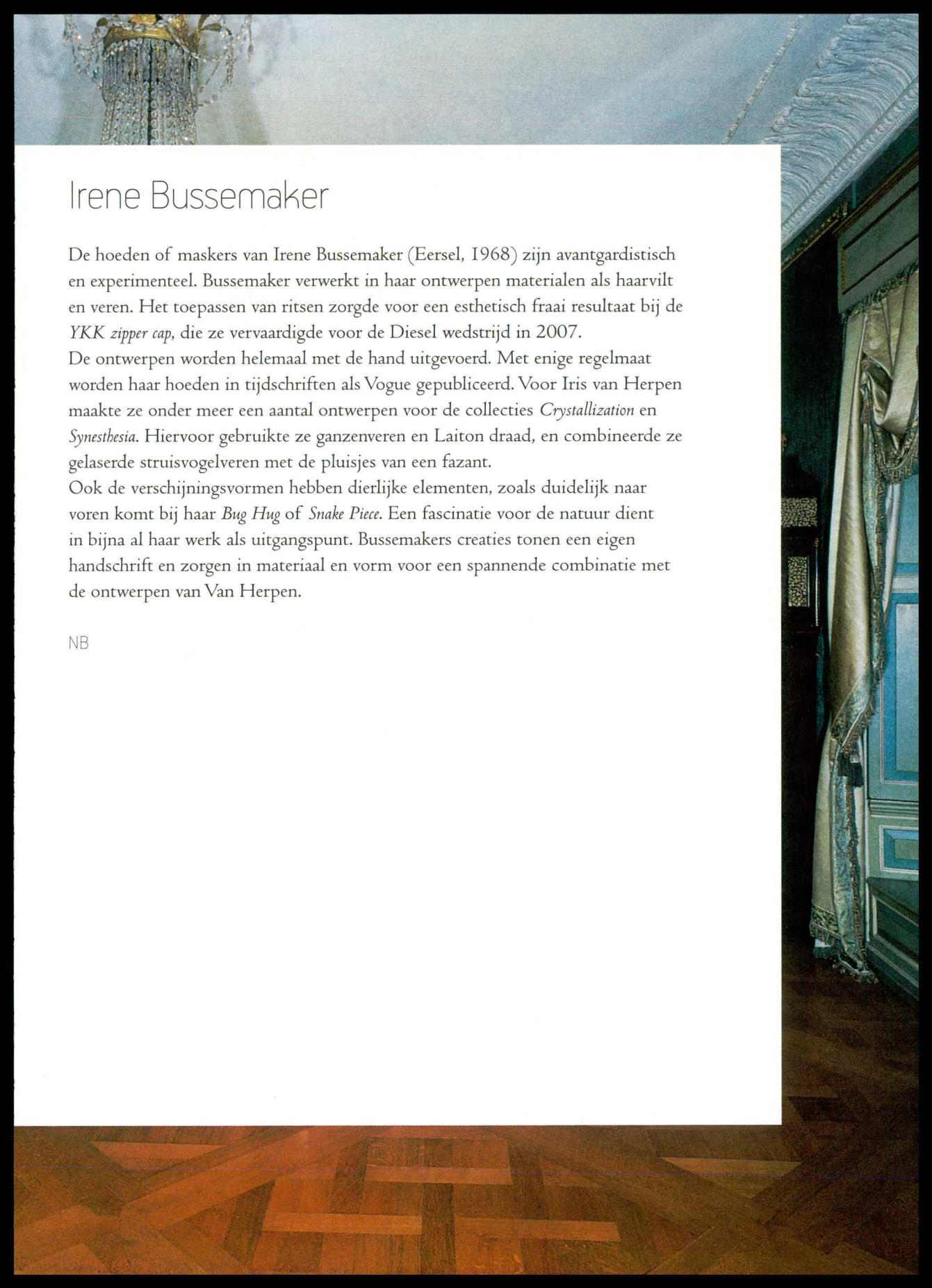
Voor haar *Escapism* collectie ontwierp hij een aantal hoeden die de zintuigen voorstelden. Hij gaf ze de namen *Taste*, *Touch*, *Sound* en *Sight*. Jones zocht niet perse naar een identieke vertaling van *Escapism*, wel naar harmonie met de collectie van

Van Herpen. Het zintuig 'voelen' vertaalde hij in de scherven van een spiegel. Tenminste, zo lijkt het op het eerste gezicht. In werkelijkheid is aan de uitvoering een staaltje techniek te pas gekomen, waarbij het ontwerp geschreven is met een computerprogramma en het patroon uiteindelijk uit plastic is gesneden is door middel van een laser. Ieder deel is anders. En het levert minder gevaar op voor het model op de catwalk. Jones krijgt doorgaans alle vrijheid om te komen tot een ontwerp, waarin hij dan schoonheid en humor laat samenkomen.

NB

Irene Bussemaker

De hoeden of maskers van Irene Bussemaker (Eersel, 1968) zijn avantgardistisch en experimenteel. Bussemaker verwerkt in haar ontwerpen materialen als haarvilt en veren. Het toepassen van ritsen zorgde voor een esthetisch fraai resultaat bij de *YKK zipper cap*, die ze vervaardigde voor de Diesel wedstrijd in 2007.

De ontwerpen worden helemaal met de hand uitgevoerd. Met enige regelmaat worden haar hoeden in tijdschriften als *Vogue* gepubliceerd. Voor Iris van Herpen maakte ze onder meer een aantal ontwerpen voor de collecties *Crystallization* en *Synesthesia*. Hiervoor gebruikte ze ganzenveren en Laiton draad, en combineerde ze gelaserde struisvogelveren met de pluïesjes van een fazant.

Ook de verschijningsvormen hebben dierlijke elementen, zoals duidelijk naar voren komt bij haar *Bug Hug* of *Snake Piece*. Een fascinatie voor de natuur dient in bijna al haar werk als uitgangspunt. Bussemakers creaties tonen een eigen handschrift en zorgen in materiaal en vorm voor een spannende combinatie met de ontwerpen van Van Herpen.

NB

Als toonaangevende Nederlandse dansmaker heeft Nanine Linning (Amsterdam, 1977) al vroeg internationaal furore gemaakt. Momenteel vormt Osnabrück de basis voor haar producties. Linning kiest bewust voor een multidisciplinaire aanpak, waarbij ze verschillende kunstvormen versmelt. Voor Synthetic Twin en Madame Butterfly werkt ze samen met verschillende kunstenaars zoals Iris van Herpen.

Hoe ben je tot het vak van dans en choreografie gekomen?

Vanaf mijn derde begon ik met dansen en van kind af aan ben ik daar altijd heel eigenwijs mee om gesprongen. Op mijn zestiende ben ik naar de Rotterdamse dansacademie gegaan, waar ik al snel merkte dat ik wilde máken in plaats van uitvoeren. Ze hebben daar speciaal voor mij en nog een paar anderen een choreografieopleiding opgericht.

Zelf doe je beide: je maakt choreografieën en je danst?

Dat klopt, maar dat is eigenlijk altijd vanuit een noodzaak omdat ik extreem fysiek werk creëer. Door zelf deel te nemen, is het mogelijk mijn dansers fysiek, maar ook emotioneel te sturen. Het werkt namelijk beter als ik een onderdeel van de groep vorm en geen buitenstaander ben. Op dit moment dans ik zelf minder in mijn producties, omdat ik mij voornamelijk als artistiek leider aan het profileren ben.

Je doet meer dan choreografieën bedenken, zoals opera's regisseren.

Ja, ik ben de laatste tien jaar aan het groeien als multidisciplinair denker met altijd als uitgangspunt het menselijk lichaam en dans. Nu ben ik mij aan het doorontwikkelen als regisseur van opera, maar ook weer vanuit mijn eigen discipline dans. Dansopera is namelijk nog heel pril en heeft in mijn ogen veel potentie. Ik geloof sterk in het samenwerken met verschillende disciplines.

De bestaande hokjes, waar men mij graag in probeert te stoppen, vind ik niet interessant. Juist door versmelting ontstaat vernieuwing, neem bijvoorbeeld de nieuwe media.

Hoe komt de synergie van de verschillende disciplines in jouw voorstellingen tot uiting?

Ik wil graag op een audiovisuele, kinesthetische manier het publiek aanspreken. De ene keer ontstaat dat door samen te werken met een chef-kok, een andere keer door de samenwerking met modeontwerpster Iris van Herpen of de beeldend kunstenaars Les Deux Garçons. Het is heel inspirerend om kruisbestuivingen te zoeken. Zo heb ik in het verleden met acht neurologen en psychologen gewerkt. Hierdoor dwing ik mezelf het eens te bekijken vanuit een andere hoek, zoals de filosofie, wetenschap, theologie of kunstgeschiedenis.

Mijn sterkste punt in een voorstelling is het maken van beelden. Die beelden zijn nooit echt wat ze lijken te zijn. Door muziek, mode, dans, video, beeldende kunst en fotografie bij elkaar te brengen, ontstaat er een nieuwe manier van communiceren, die mensen eerder aanspreekt op hun fysieke ervaring dan op hun ratio.

Je gaf net al de samenwerking met Iris van Herpen als voorbeeld.

Hoe is deze samenwerking tot stand gekomen?

Omdat ik zo multidisciplinair werk, ben ik niet alleen erg geïnteresseerd in, maar ook enorm geïntrigeerd door verschillende kunstvormen. Hierdoor ben ik net zoveel in musea, concertzalen of *Fashion Weeks* te vinden, als dat ik naar dansvoorstellingen ga. Tijdens de *Fashion Week* in Amsterdam zag ik voor het eerst de collectie *Chemical Crows* van Iris van Herpen. Op dat moment was zij nog maar net begonnen. Haar ontwerpen, stof- en materiaalgebruik vragen om beweging. Meteen wist ik dat ik, letterlijk, in haar werk moest kruipen.

Toen heb ik Iris benaderd met de vraag of ze met mij een productie wilde maken. Iris danst zelf ook, waardoor er meteen een klik was. De samenwerking is voor ons beiden heel inspirerend. In mijn producties neemt haar werk een prominente rol in. Door met haar samen te werken, choreografeer ik letterlijk en figuurlijk de kostuums in de studio.

Worden er andere eisen aan de kostuums gesteld, omdat deze voor een voorstelling geschikt moeten zijn? Hebben jullie het daar veel over gehad?

Ja, dat begon al bij het ontwerpproces. Toen merkte ik al snel dat ze echt als haute couture ontwerpster denkt. Voor mijn choreografie moet de uitvoering juist in een productieproces gegoten worden, omdat er bijvoorbeeld acht dezelfde

kostuums gemaakt moeten worden. Hierdoor is het van belang andere methoden te ontwikkelen. Daarnaast moesten we ook haar manier van materiaalgebruik overnemen en eigen maken. Haar wijze van ontwerpen maakte niet alleen veel indruk, maar zorgde ook voor problemen. Zo moeten de dansers voor een voorstelling flexibel in de kostuums kunnen bewegen. Daarnaast wordt er veel van de kostuums gevraagd omdat de dansers er in zweten of er mee over de grond rollen. Om de kostuums gedurende dertig voorstellingen goed intact te houden, moest Iris daardoor anders denken over de productie. Bovendien moest ze er aan wennen dat het om een ander soort intimiteit gaat; zodra de kostuums voor een voorstelling worden gebruikt zit er namelijk een afstand van dertig meter tussen het publiek en het toneel wat veel wegneemt van kleine details.

Hoe was het om met een ongebruikelijk materiaal voor danskostuums als leer te werken?

Iris en ik hebben de dansers hier ontzettend voor moeten overhalen. De leren pakken zitten namelijk heel strak. Daarnaast is de bewegelijkheid een stuk minder, is het stervenswarm en hadden de dansers ook nog een masker op waar je slecht doorheen kon kijken en ademen. Naast de leren pakken werden de dansers ook helemaal gek van de jurken gemaakt van garen. Deze wogen namelijk van zichzelf al zeven à acht kilo. Zodra je dan een pirouette draait krijg je een soort van vliegende kracht in die stof waardoor je al snel uit de bocht vliegt. Daardoor hebben we heel veel moeten repeteren en ons aan moeten passen aan de stof. De dansers hebben echt moeten trainen om te kunnen springen met deze jurken. Het heeft behoorlijk veel voeten in de aarde gehad. Maar hardcore werk maken is nu juist mijn stijl. Ik zoek naar manieren om het toch voor elkaar te krijgen. Dat is ook het fijne van Iris: zij gaat ook heel hardcore en radicaal te werk. We zijn allebei *not impressed* als iets niet kan, daar hebben we elkaar in gevonden.

Je hebt behalve met Iris van Herpen ook met beeldkunstenaar Jan Bolten in de voorstelling gewerkt?

In het totaalbeeld wilde ik twee werelden duidelijk weergeven. Aan de ene kant het harde determinisme van nu en aan de andere kant de mythische, barokke wereld van toen. Deze twee werelden komen sterk terug in de kostuums, videobeelden en de muziek. De zachte, barokke wereld is vertegenwoordigd in de 'haarkostuums'.

Het determinisme zie je terug in de rauwe, elastieken pakken met maskers en de onheilspellendheid die deze over zich hebben. Voor de videobeelden heb ik gekozen voor het tonen van menselijke lichaamsdelen op barokke schilderijen. Om de harde wereld te visualiseren laat ik videobeelden zien van de samensmelting van cellen en operaties. Tijdens de voorstelling klettert het van de ene naar de andere wereld, wat heel overweldigend werkt.

De opera vroeg natuurlijk om weer een hele andere insteek.

Ja, dat klopt, hier was weer sprake van een heel ander proces. Zo kon Madame Butterfly niet zitten of goed bewegen in haar witte waaijurk. Dan ontstaan er al snel momenten waarin je of de choreografie of het kostuum moet aanpassen. En je werkt met solistes die een mening hebben over hun kostuums. Kunnen ze bijvoorbeeld zingen in een korset en hebben de dansers de mogelijkheid de solisten te dragen? Door stil te staan bij deze vragen doorloop je dit proces echt samen. De pruiken zijn ook in samenwerking tot stand gekomen. Ik had al in mijn hoofd om met silhouet en licht in de voorstelling te werken, het leek mij heel mooi om een zee van verschillende extreme 'manga' vormen te creëren. Iris heeft de pruiken verder ontwikkeld. Het zijn geen subtiele pruiken, maar ze zijn juist extreem groot en hebben strakke Japanse vormen.

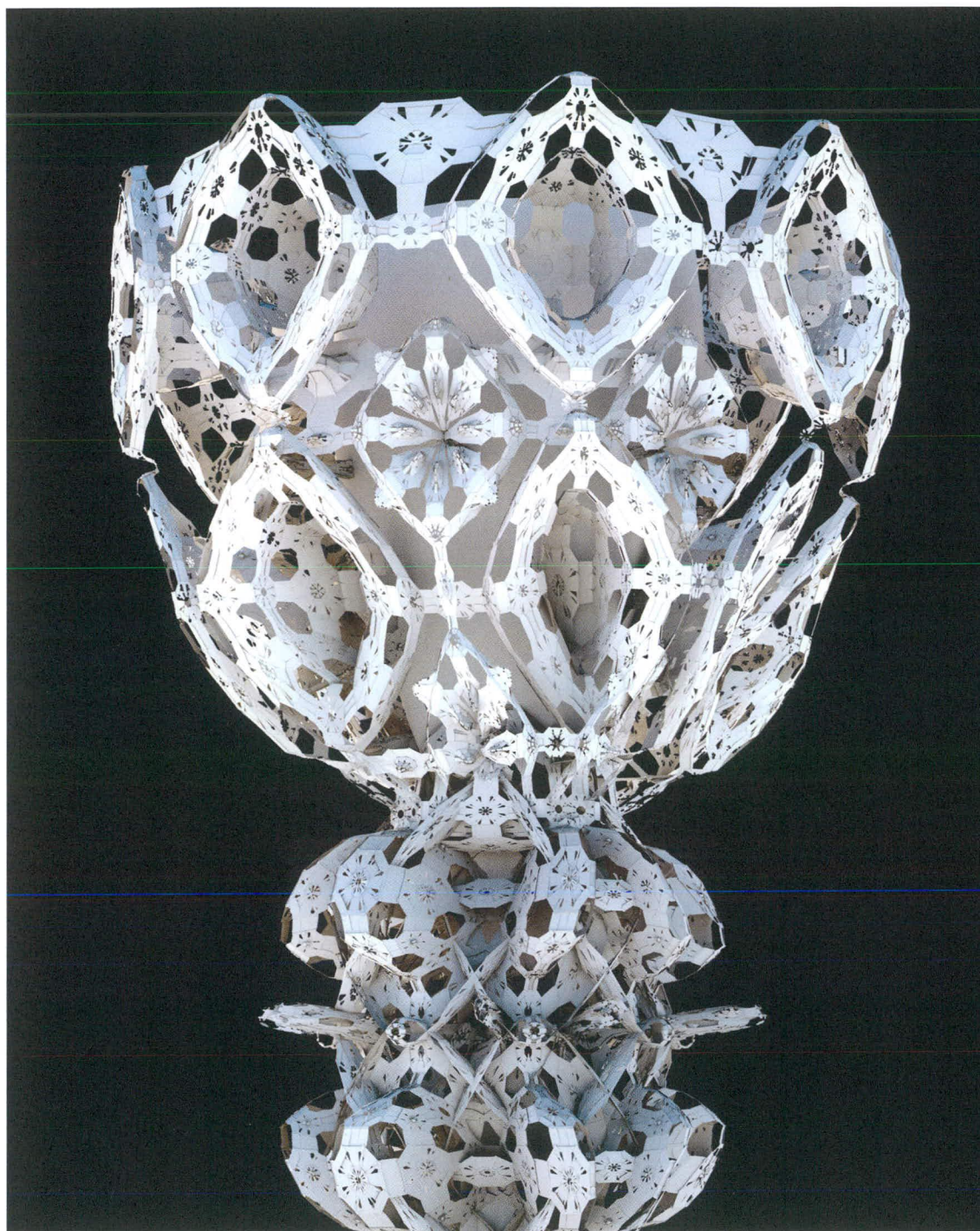
Heb je zelf eigenlijk iets met mode?

Absoluut, vooral mode op het snijvlak van kunst vind ik enorm spannend. Mode spreekt mij erg aan door haar driedimensionaliteit, sensualiteit en tactiliteit. Mode prikkelt je zintuigen. Daarnaast draag ik graag bijzondere stukken. Dit inspireert mij tot het ontdekken, herkennen en uitstralen van verschillende personen in mijzelf. Mode gaat natuurlijk ook om een lichaamsexpressie of taal. Aan de hand van een tweede huid om het lichaam wordt er op een extra manier gecommuniceerd. Met mijn dansers probeer ik altijd te bereiken dat je door je huid heen communiceert. Door een tweede huid aan te trekken kan je die communicatie kleuren of juist sturen.

3D Printen

Wat ooit begon in de auto-industrie als *rapid prototyping* werd de afgelopen jaren door verschillende designers omarmd. *Rapid prototyping*, beter bekend als 3D printen, maakt het mogelijk om aan de hand van een klik met de muis elk denkbaar object bestaande uit een materiaal, ongeacht welke vorm, te realiseren. In vergelijking met klassieke ontwerpmethoden komt er bij 3D printen geen mal aan te pas. Het computerbestand wordt direct vanaf een computer letterlijk als een 3D object geprint. De inkt van een 3D printer is vervangen door materialen als kunststof, plastic, metaal, keramiek of soms zelfs door glas. Het apparaat print stap voor stap flinterdunne laagjes boven op elkaar, totdat er uiteindelijk binnen een paar uur een driedimensionaal ontwerp ontstaat. In de nabije toekomst is het mogelijk om zelf een nieuw hoesje voor je iPhone, een paar hippe schoenen of een heuse auto met 3D printen te fabriceren.

De afgelopen jaren zijn de mogelijkheden van 3D printen in een stroomversnelling geraakt, mede door de medische en creatieve sector.

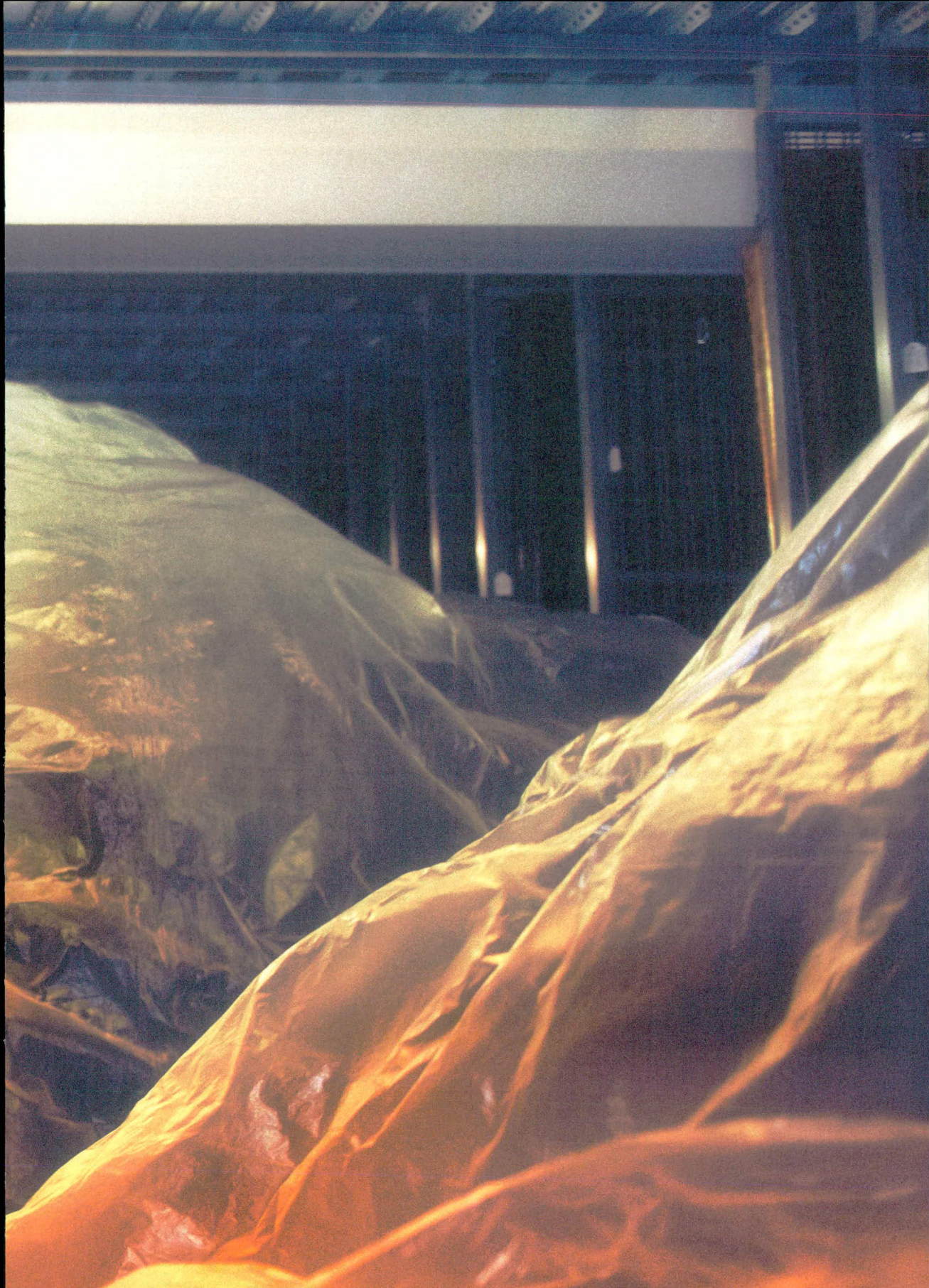
Steeds vaker creëren designers hiermee de meest innoverende en indrukwekkende ontwerpen. Om de mogelijkheden van de nieuwe technieken te onderzoeken heeft Iris van Herpen contact gelegd met de architect Michael Hansmeyer. Hansmeyer zoekt aan de hand van baanbrekende technologieën de grenzen op van het mogelijke, maar "het beste is om iets te creëren dat nog niet denkbaar is", aldus Hansmeyer. Zijn ontwerpen zijn zeer complex en bestonden tot voor kort voornamelijk op de computer. Onlangs is een aantal van zijn ontwerpen werkelijkheid geworden in de vorm van Dorische kolommen, opgebouwd uit circa 16 miljoen facetten.

Iris van Herpen wist door middel van een speciale techniek *selective laser sintering* een aantal spectaculaire haute-couture stukken voor haar collectie *Escapism* te realiseren. Toch komt aan deze vervaardigingswijze meer ambachtelijkheid te pas dan gedacht: het wordt bijvoorbeeld volledig met de hand afgewerkt.

Het nieuwe ambacht alom. Voor de toekomst zal het 3D printen een enorme impact hebben op de ontwerpprocessen van professionele designers.

De technologie biedt ontwerpers naast nieuwe mogelijkheden ook oplossingen die eerst ondenkbaar waren. Een ding is zeker: het 3D printen zal de fabricage van producten ongekend veranderen.

Fotoverantwoording

Cover: foto: Duy Quoc Vo
styling: Sonny Groo
model: Sarah Nuiver at Rocket Garage
haar/make-up: Hanneke de Hertog
ass. styling: Anne Wagner

Pagina 2 t/m 10, 21, 41: foto: Michel Zoeter

Pagina 15: United Nude/Spice PR

Pagina 18 en 20: foto: Ernst Moritz

Pagina 23: foto: Kris Kuksi

Pagina 24 t/m 27: foto: Bart Hess

Pagina 28, 29: foto: Petrovsky&Ramone
www.petrovskyramone.com
ManjaOttenXCake

Pagina 30: foto: Lotte van den Acker

Pagina 33: *Synthetic Twin*, foto: Kalle Kuikkaniemi
dansers: Tommaso Balbo, Mallika Baumann

Pagina 34 t/m 37: *Madame Butterfly*, foto: Kalle Kuikkaniemi
dansers: Lina Liu, Bernardo Kim, Tommaso Balbo, Dance Company Theater
Osnabrück/ Nanine Linning, Chor und Extra Chor des Theaters Osnabrück

Pagina 39: *Synthetic Twin*, foto: Kalle Kuikkaniemi
Dance Company Theater Osnabrück/ Nanine Linning

Pagina 40: foto: Michael Hansmeyer

Pagina 42 t/m 48: foto: Duy Quoc Vo
styling: Sonny Groo
model: Sarah Nuiver at Rocket Garage
haar/make-up: Hanneke de Hertog
ass. styling: Anne Wagner

Collectie Centraal Museum

Voorzijde omslag

Iris van Herpen,
ontwerp voor collectie *Escapism* 2011,
zijde, metaaldraad

Pagina 4

Iris van Herpen,
ontwerp voor collectie *Fragile futurity*
voorjaar/zomer 2008,
synthetische garens

Pagina 7

Iris van Herpen,
ontwerp voor collectie *Mummification*
herfst/winter 2008, leer, eyelets

Pagina 13 en 14

Anoniem Nederlands,
fragment van goudleerbehangsel
1700-1725, goudleer

Pagina 16 en 32

Adam van Vianen
(Utrecht 1569 - Utrecht 1627),
Tazza 1620, zilver

Pagina 17

Adam van Vianen
(Utrecht 1569 - Utrecht 1620),
Tazza 1627, verguld zilver, aankoop met
steun van Vereniging Rembrandt en de
Stichting Van Baaren Museum

Pagina 18 en 20

Anoniem Utrechts,
kast ca. 1500-1550,
eikenhout, smeedijzer

Pagina 19

Carel Adolph Lion Cachet
(Amsterdam 1864 - Vreeland 1945)
Joseph Mendes da Costa
(Amsterdam 1863 - Amsterdam 1939)
Boekenkast (detail) ca. 1904-1910,
coromandelhout, ivoor, koper

Pagina 31

Salon ca. 1791, grenenhout,
lindehout, beschilderd en verguld,
marmer, olieverf op doek,
spiegelglas, stuc

Pagina 38

Paulus van Vianen
(Utrecht 1570 - Praag 1613),
plaque met voorstelling van
Diana en Actaeon 1612,
verguld zilver, aankoop met steun
van Vereniging Rembrandt

Pagina 41

Iris van Herpen,
ontwerp voor collectie *Escapism* 2011,
kunststof (polyamide poeder),
3D rapid prototyping

Pagina 50, 51 en achterzijde omslag

Anoniem Noord-Nederlands,
behangselstof ca. 1625-1670,
linnen, wol

Colofon

Samenstelling en redactie

Ninke Bloemberg
Aimy Eyzenbach
m.m.v. Deirdre Rodink

Tekst

Ninke Bloemberg
Aimy Eyzenbach
Ida van Zijl

Vormgeving

JACKontwerp, Arnhem & Leiden

Productie

Hans Schopping

Uitgever

Centraal Museum
Postbus 2106, 3500 GC Utrecht
www.centraalmuseum.nl
info@centraalmuseum.nl

Druk

Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam

Deze publicatie verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling
Het Nieuwe Ambacht. Iris van Herpen en haar inspiratie van
29 juni t/m 9 oktober 2011 in het Centraal Museum, Utrecht

© 2011 Centraal Museum, Utrecht, de auteurs en fotografen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-5983-025-7

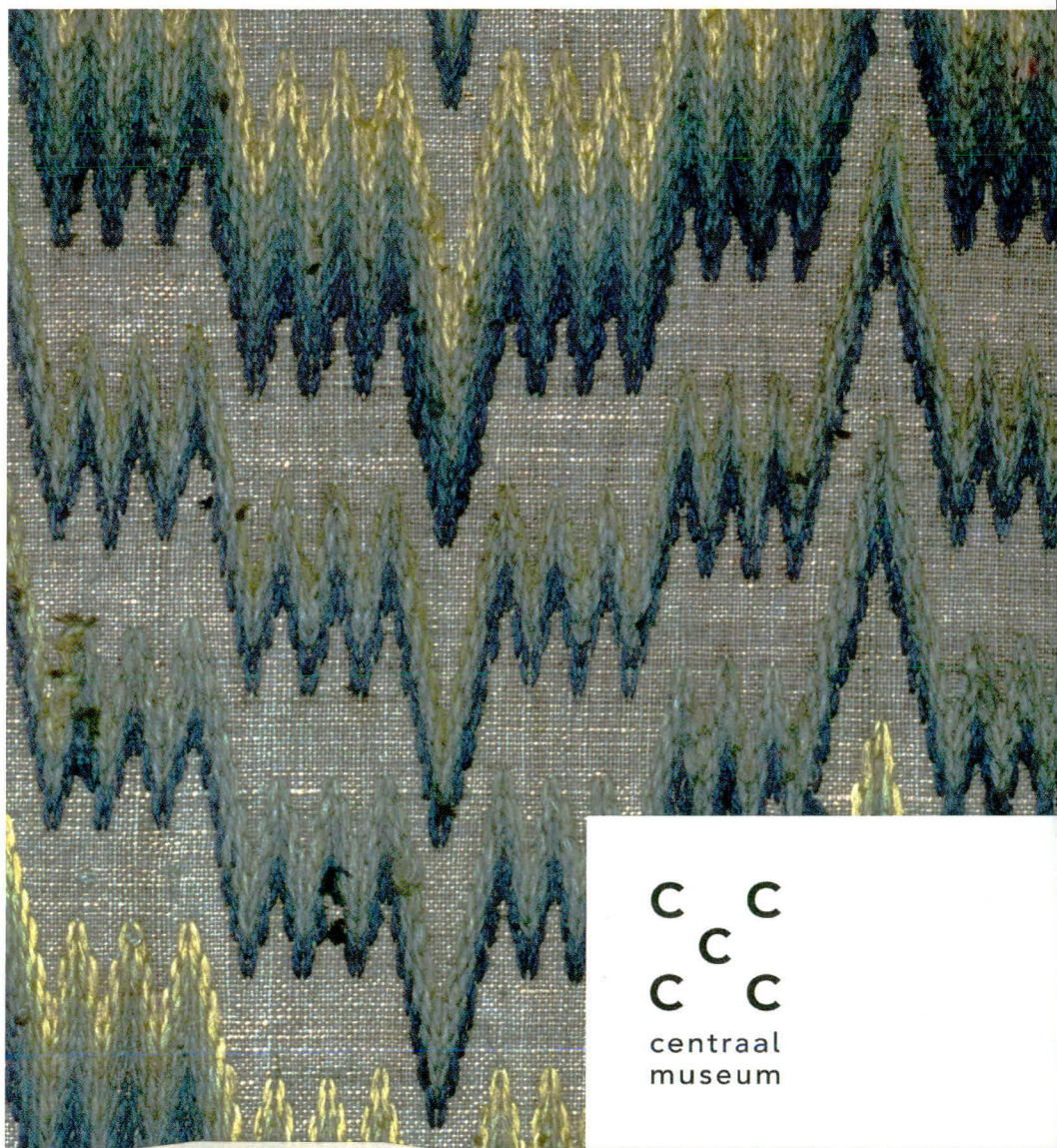
iris van
HERPEN

NANINE LINNING.NL

BankGiroLoterij
CULTUUR MAAKT JE RIJKER

Materialise
driving your innovations

3D printing
SEIDO-SYSTEMS.com

C C C
C C C
centraal
museum

IRIS VAN HERPEN
LOEMBERG NINKE EA
001 MODE
MU

